

Primož Kuret

Academia philharmonicorum v Ljubljani

Ljubljanska Academia philharmonicorum je bila v muzikološki literaturi doslej deležna velike pozornosti. O njej so že v 19. stoletju pisali nemški pisci, kot denimo Friedrich KEESBACHER leta 1862, pozneje zgodovinar Peter RADICS, od slovenskih Viktor STESKA, v novejšem času pa Dragotin CVETKO in Janez HÖFLER.¹ Glavni vir za vse navedene pisce so kronike Janeza Gregorja DOLNIČARJA (Thalnitser 1655-1719) Annales urbis Labacensis in Epitome chronologica ter poročilo deželni komisiji za dobrodelne ustanove Karla Seyfrieda PERIZHOFERJA iz leta 1767.

S fenomenologijo akademij se podrobneje ukvarja Eberhard PREUßNER v Musik in Geschichte und Gegenwart,² ki navaja tudi ustrezno literaturo. Pač pa Preußner ne omenja posebej ljubljanske akademije, čeprav je bila po letnici nastanka - 1701 - najstarejša v Srednji Evropi, navaja pa številna podobna združenja v drugih evropskih deželah.

O akademijah pišejo tudi že starejši leksikoni, med katerimi naj omenenim vsaj znani Zedlerjev Unverzalni leksikon iz leta 1732. Le-ta opredeljuje akademije takole:

"Gleich wie verschiedene Gesellschaften in dem 17 seculo, und sonderlich in Europa lediglich zu dem Ende aufgerichtet worden, damit die Wissenschaften und Künste empor gebracht wurden, und man als dann diese Gesellschaften mit dem Nahmen Academien belegt. Also ist die Königliche Societät in England darinnen, daß sie die natürliche Dinge erforscht, eine derer ersten und be-

rühmtesten; da hingegen zu Arles in Provence eine in befinden, auf welche verschiedene Sprachen und Wissenschaften tractiert werden. So hat man auch in Deutschland an. 1672 nicht allein das Collegium naturae curiosorum, oder societatem Leopoldinam auf den Englischen Fuß angelegt, und auf selbiger die Physic und Medicin sonderlich tractiert.... In Italien hat man viel dergleichen Academien, und haben die Mitglieder derselben offermals sehr wunderliche Bey Namen, also heissen die zu Rom Humoristi, Lincei, Fantastici, zu Padua Ricorati und Orditi, zu Bononien Otrosi, zu Mailand Nascosti, zu Pavia Asdsidi, zu Fermo Raffrontati, zu Viterbo Ostinati, zu Parma Innominati, zu Cesena Offascati, zu Foligno Rinvigoriti! Weiter sind zu Alessandria die Immobili, zu Trevigo die Perseveranti etc. Man hat auch ferner noch eine andere Art von Academien, auf welchen lediglich diejenigen Studia und Exercitia getrieben werden, welchen Standes-Personen zu erlernen nöthig haben, daher sie auch mit dem Nahmen Ritter-Academien belegt sind: desgleichen zu Lüneburg und Berlin, Niederösterreichische Academie zu Wien, wie auch zu Liegnitz in Schlesien die Ritter Ac. zu ziehen, welche der Kaiser Josephus an 1708 gestiftet."³

Zedler pozna torej angleške, francoske in zlasti italijanske akademije ter seveda nemške, ki naj "povzdignejo predvsem znanosti in umetnosti" ne ukvarja pa se posebej z glasbenimi akademijami ter morda tudi zato ne omenja posebej ljubljanske, ki je v času izdaje njegovega Leksikona morala še delovati. Prav tako ne omenja najstarejših, se pravi grških akademij, ki so bile tudi v 16. in 17. stoletju pobudnice podobnih ustanov v Evropi. Njihov zgled je bil pri ustanavljanju vsaj v Italiji odločilen.

Akademije so bile v stari Grčiji idealno mesto za duhovna gibanja, ki so pozneje vplivala na vso Evropo. Šlo je predvsem za druženje in izmenjavo mnenj enako mislečih in enako uglašanih prijateljev, od katerih je bil eden vodja. Od Platonove

¹ Prim. Friedrich Keesbacher, Die philharmonische Gesellschaft in Laibach seit dem Jahre ihrer Gründung 1702 bis zu ihrer letzten Umgestaltung 1862, Laibach 1862; Peter von Radics Die Geschichte der Philharmonischen Gesellschaft in Laibach seit zwei Jahrhunderten 1701-1907 / nach der in Handschrift hinterlassenen Geschichte der Gesellschaft von Dr. F. Keesbacher im Auftrage der Direction neubearbeitet und ergänzt, mss., NUK; Viktor Steska, Academia Philo-Harmonicorum v Ljubljani, Dom in svet XV, 1902; Dragotin Cvetko, Academia philharmonicorum Labacensis, Ljubljana 1962; Janez Höfler Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem, Ljubljana 1978.

² Prim. Eberhard Preußner geslo "Akademie", v: Musik und Geschichte und Gegenwart I, str. 188-200, 1989.

³ Großes vollständiges Universal Lexikon aller Wissenschaften und Künste. Halle und Leipzig verlegt Johann Heinrich Zedler, 1732-1754, str. 242.

akademije, filozofske šole življenja in njegovega smisla, so nastajale, rasle in propadale vedno nove akademije, ki so v bistvu zasledovale iste cilje. Krog, ki je oblikoval akademijo, je bil vedno "manjšina" in prav pravilo majhnega števila je dalo akademijam njihovo mesto in ugled.

V svojem bistvu so bile družabna združenja, kjer so se družili ljudje, ki jim je bil ideal "duhovno kraljestvo nasproti politično-materialnemu in realnemu".⁴ Njihova uspešnost je bila odvisna od aktivnosti posameznikov. V antiki so akademije vodili filozofi, v renesansi "condottieri" in aristokrati pozneje znanstveniki in umetniki. Sprva so bile izrazito moška združenja, šele v renesansi so imele dostop vanje tudi izobražene žene. Tudi bolj ali manj javno nastopanje se je pojavilo šele v renesansi, ko naj bi akademije vsak dan spremenile v praznik.

Renesanso so akademije doživele v 15. stoletju v Italiji. Odločali so različni vidiki, ki so dali italijanskim akademijam njihov pisani, včasih celo bizarni učinek. Resna humanistična učena prizadevanja, zgodovinski poudarki in znanstvena vprašanja so se izmenjavali z aktualnimi, socialnimi in političnimi programi. Kontrapunkt vsega tega ukvarjanja pa je bilo veselje nad življenjem, nad razvijanjem lastnih sposobnosti in doseganjem visoko postavljenih ciljev. Obenem je bilo vse dejanje prežeto z bliščem in povečevanjem življenja, kakor si ga je bilo le možno zamisliti. Takšna gledanja so prodrla celo v religiozno sfero, saj je bila celo misel na smrt prežeta s čutnim veseljem. Zato ni čudno, da so prav lepe umetnosti - ki so bile najbolj bleščeča in virtuozna stvar v življenju - postale merilo vsega. Virt - krepost - je zdaj veljala manj v moralnem kakor v estetskem pogledu. Umetnost je šele naredila življenje vredno življenja in doba je naravnost hlepela po izobraževanju. K "pravi" izobrazbi so sodili sposobnost in obvladanje viteških veščin, znanje jezikov, zlasti seveda italijanščine in latinščine ter seveda umetnost. Kdor je vse to obvladal, se je dvignil nad povprečje in je postal ideal družabnega človeka. Zato so v tem času začeli pojavljati občudovanja vredni umetniki in nastajati občudovanja vredni dosežki. Nanje danes spominjajo poslikane akademije in angelski koncerti na slikarijah quattrocenta in cinquecenta, kjer je glasba njihov pomembni sestavni del.

V 16. stoletju je akademij v Italiji vedno več. Vse, kar se dogaja novega, se dogaja v akademijah. Tu so gojili vse vrste nove glasbe, izvedli prve opere in oratorije, tu so se odvijali razgovori o starem in novem v glasbi, tu so praktično preizkušali to, o čemer so razpravljali. *Stile rappresentativo* je slog akademij. Tu so izvajali različna

dela, saj še ni bilo gledališč. Konec koncev lahko štejeemo sèm sijajno izvedbo Monteverdijevega, *Orfeja* leta 1607 v Mantovi ali Cestijeve opere *L'Argia* leta 1670 v prostorih Accademie degli Intonati v Sieni. Zgledov bi lahko naštevati še in še. Med najstarejše akademije sodijo rimska Accademia degli Arcadi in firenški Accademia della Crusca in Accademia degli Elevati. Rimska akademija je imela stike tudi s slovenskimi izobraženci, kar je arhivsko izpričano. Vplivala je na nastanek ljubljanske Academie operosorum (1693), leta 1709 pa so v Ljubljani celo ustanovili njeno podružnico z imenom Academia Emonia.⁵ Rimska akademija je imela svoje podružnice po vsej Italiji, pri čemer se je manj ukvarjala z glasbo in bolj z libreti. Člani te akademije so nastopali predvsem proti "slabemu okusu" v literaturi preteklega stoletja. Manj jim je šlo za obnovo opere kot za obnovo govornega gledališča, za oživitev italijanske tragedije, ki jo je opera v 17. stoletju potisnila z odra. O glasbi v spisih akademije skoraj ni govora.

Ustrezno različnim političnim in kulturnim pogojem so bile akademije v 17. stoletju različno strukturirane. V absolutistični Franciji sta bili Academie française in Academie Royale skoncentrirani v Parizu. Organizirani sta bili tako, da je nanju lahko imel svoj vpliv monarh. V politično razdrobljeni Italiji je imelo skoraj vsako večje mesto svojo akademijo in vsaka akademija posebno oznako. Posebne pozornosti so bili deležni Intronati v Sieni in Accademia della Crusca v Firencah. V Accademii dell' Invaghiti so - kot sem že omenil - leta 1607 prvič izvedli Monteverdijevo opero Orfej. Akademije so pomembno vplivale na razvoj instrumentalne in koncertantne glasbe. Tu so nastopali in blesteli virtuozni in skladatelji. Eno izmed takšnih pomembnih središč je bila tudi Bologna, kjer je Adriano Banchieri leta 1615 ustanovil Accademia dei Filomusi in kjer je nastala leta 1666 nič manj znana Accademia dei Filharmonici. Akademije so nastajale tudi v Franciji, saj je Académie de poésie et de musique ena najstarejših, nastala je že med leti 1567-87. Prav tako stari sta tudi leta 1635, ustanovljena Académie française (Richelieu) ter Académie des Sciences iz leta 1666, ki jo je ustanovil pater Marin Mersenne in je bila, čeprav predvsem znanstvena ustanova - pomembna tudi za glasbo. V Nemčiji je leta 1694 nastala Akademie der Künste v Berlinu, v istem mestu pa je Leibniz leta 1700 ustanovil akademijo znanosti. Waltherjev Glasbeni leksikon iz leta 1732 od italijanskih akademij omenja le akademiji v Bologni in Veroni in podobno kot Zedlerjev ne pozna ljubljanske.⁶

⁵ Höfler 108.

⁶ Prim. Johann Gottfried Walthers Musicalisches Lexikon oder musikalische Bibliothek, 1732.

⁴ Preußner str. 190.

Od novejših tujih enciklopedij omenja italijanska enciklopedija iz leta 1928⁷ ljubljansko Academia philharmonicorum, pri čemer se sklicuje na M. Maylendra,⁸ med literaturo pa navaja tudi Keesbacherjevo knjigo iz leta 1862.

Vsekakor je ideja akademij prišla do Ljubljane vsaj v drugi polovici 17. stoletja. Tako ima v tem kontekstu ljubljanska Academia philharmonicorum svoje ugledno mesto, podobno kot njena še starejša vrstnica Academia operosorum. Obe sta nastali v ugodnem trenutku, ko so se razmere v tem delu Evrope po turških vpadih in 30-letni vojni umirile. Nastopil je čas vsestranske gospodarske, politične in družbene konsolidacije. Nastala je nova plast domačega plemstva, katerega sinovi so študirali v Italiji, na italijanskih univerzah. Tu so se pač lahko seznanili z elementi veljavne "plemiške vzgoje", ki jo je že sredi 16. stoletja uzakonil Baldassare Castiglioni v svojem znamenitem Dvorjanu (Il Castiglione). Podobne misli so bile domače tudi v Ljubljani, kar kaže v začetku 18. stoletja nastali Collegium Carolinum Nobilium - kolegij za domače plemiške sinove. Za gojence so predvideli znanje različnih plemiških veščin, pa tudi plesa in igranje na čembalo, violino in flavto.⁹

O letnici ustanovitve ljubljanske akademije je bilo nekaj nejasnosti že v primarnih virih, to je v Dolničarjevih kronikah. Letnica 1702 se je vlekla skozi vso starejšo literaturo. Zato je tudi Filharmonična družba, ustanovljena leta 1794, ki se je imela za naslednico Academiae philharmonicorum, proslavljala obletnice, nanašajoče se na leto 1702. Prava letnica je seveda 1701, kar potrjuje vrsta drugih zanesljivih virov, med njimi tudi znani LEGES ACADEMIAE PHILHARMONICORUM LABACI METROPOLI CARNIOLIAE ADUNATORUM, ki že v 1. členu jasno povedo, da je "bila akademija že pred nekaj leti zasnovana, proti koncu prvega leta po letu tisoč sedemsto tako kot sledi, pa po skupnem dogovoru tudi ustanovljena." Letnico 1701 nosi tudi pečat združenja.

Za njeno ustanovitev je bil najbolj zaslužen ljubljanski patricij Johann Berthold HÖFFER (1669-1718), sicer razgledan in izobražen mož, ki je študiral v Salzburgu in nekaj časa na Dunaju. Podatki govornijo, da je precej potoval, očitno zlasti po Italiji. Bil je v službi kranjskih deželnih stanov, obenem pa se je aktivno vključil v glasbeno življenje rojstnega mesta - kar je bilo v skladu z duhom in težnjami časa, zlasti pa zgledi iz bližnje Italije.

O njem in njegovem delu, obenem pa tudi o akademiji filharmonikov poročajo že omenjene

kronike Janeza Gregorja Dolničarja (Annales urbis Labacensis in Epitome chronologica), pa tudi poročilo Karla Seyfrieda Perizhoferja iz leta 1767, kjer so zlasti zanimivi podatki o njenih značilnostih. Med drugim Perizhofer izrecno pove, da je bila ljubljanska Academia philharmonicorum ustanovljena po tujih zgledih, da je bila namenjena plemstvu in da je vzdrževala zbor in orkester ter da je nastopala v zadovoljstvo vsega mesta in ne le za svoje člane. Nastopala je na direktorjevem domu, na Ljubljani in v cerkvah. K akademiji so pristopili tudi ljubitelji glasbe s svojeročnim podpisom v akademiji album, ki je danes žal izgubljen. Pisec omenja Höfferjeve zasluge za akademijo in za glasbeno življenje sploh.

Iz omenjenih virov razberemo razmeroma številne nastope v prvih dveh desetletjih delovanja. Prvi javni nastop naj bi bil ob njeni predstavitvi 13. decembra 1701 v škofijiškem dvorcu. Dolničar poroča, da je "imela akademija svoj začetek 8. januarja 1702. Začetnik je bil Johann Berthold Höffer, pri katerem se je zbralo 14 enako mislečih in jo sklenilo ustanoviti. Za prvega direktorja so izbrali Johanna Bertholda Höfferja."¹⁰

Iz tega zapisa tudi izvirajo vse sledeče pomote glede letnice ustanovitve. Od tega datuma dalje pa je Academia philharmonicorum povečala vsako slovesnost, vsako slavje, vsak pomembnejši politični dogodek s svojim glasbenim deležem, tako kot si je pač zadala nalogo, da dvigne splošno družabnost s prireditvami vsake vrste. Slovesni začetek je akademija pravzaprav slavila 30. julija 1702, ko je prvič nastopila. Ali z besedami kronista:

"Am 30. Juli hat die Akademie der H. H. Philharmonicorum ihre erste acta publica am Wasser Stromb Laybach mit Feyerwerch solemniter gehalten, welch acta zu sehen, die ganze Stadt zugelassen und alle Schüff bis auf ein Dienst gehabt, auch nicht genug vorhanden waren, die leuth zu bedienen."¹¹

Gre seveda za regato na Ljubljani, stoletja priljubljeno obliko družabnega življenja v Ljubljani. Tudi to je bilo v skladu z "Leges", ki pravijo že v 1. členu, da je bila akademija ustanovljena, "da se od časa do časa z ubranim igranjem dostojno razvedrijo." Seveda pa že v isti sapi tudi zatrdijo, da se "z občasnim igranjem pobožno prikljče v spomin tisto nebeško glasbo, ki bo večno trajala." Za simbol so si izbrali orgle sv. Cecilije, "katerih piščali so po zemlji razlivala presladko harmonijo, ob tem pa vsakogar tudi k nebesom, povzdigovale z geslom: OŽIVLJA, A DUHU NEMINLJIVOST KAZE". Sv. Cecilijo so si izbrali tudi za zavetnico in njen praznik 22. novembra slovesno proslavljali.

⁷ Prim. Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti. Istituto Giovanni Treccani 1929, str. 195.

⁸ M. Maylender Storia delle accademie d' Italia, Bologna 1926.

⁹ Höfner, 107 f in op. 2.

¹⁰ Prim. Keesbacher, 9.

¹¹ Ibidem.

Tako so bile opredeljene glavne naloge Academiae philharmonicorum: povzdiga družabnosti sodelovanje pri posvetnih in cerkvenih slavjih. Podatkov o sodelovanju pri regatah ni ravno v izobilju, čeprav so bile zelo verjetno vsako leto. Dolničar posebej omenja regate iz leta 1704 in 1716. Tudi podatki o drugih nastopih niso posebno številni. Vemo, da je Academia philharmonicorum nastopila 3. januarja 1703, ko je Ljubljano obiskal princ Evgen Savojski, kateremu na čast so izvedli "extra schöne Musik".¹² Na Ljubljani so se zbrali tudi junija 1704, ko so izvajali "eine auserlesenste Musik".¹³

V stolnici so 8. julija 1705 počastili tudi spomin na umrlega cesarja Leopolda I. Nato so se preminulega monarha, ki je bil tudi sam zavzet in dober glasbenik, spomnili še 20. julija v cerkvi Marijinega Oznanjenja pri avguštincih. O tej svečanosti lahko preberemo naslednje: "Der 20. Juli wurde durch die Akademie der H. H. Musikanten mit großer Solemnität und apparat angestellt und vollzogen. Die Hrn. Academici haben sonderlich Ehr aufgehebt mit dem Tuba oder Fernrohr welches als das Dies irae, dies illa und zu der Tuba mirum spargens sonum kamben, erschrocklich anzuhören war".¹⁴

Zanimiv je podatek iz leta 1707 (22. avgusta), v katerem poročila Dolničar o slovesnosti v stolnici, ko je Te Deum spremljalo več kot 60 glasbenikov. Podobno slovesno je bilo prihodnje leto ob posvetitvi nove stolnice. Tokrat naj bi - po Dolničarju - nastopilo okoli 50 glasbenikov, ki jih je vodil Johann Berthold Höffer. V obeh poročilih gre za veliko glasbeno telo, ki so ga vodili akademiki ter s svojo prisotnostjo dali prireditvam poseben pomen. Kar se glasbenikov tiče, so se pač zbrali vsi, ki so lahko pripomogli k uspehu in ki so bili večji svojega poklica ali dobri diletanti. To so bili glasbeniki škofovske in plemiških kapel, mestni in deželni muziki in seveda člani akademije. Ob instrumentalistih so nastopali tudi pevci, o katerih beremo v raznih poročilih.

Akademiki so torej pogosto nastopali pri cerkvenih slavjih. Podatek iz leta 1708 (15. april) govori, da so sodelovali tudi pri polaganju temeljnega kamna za cerkev sv. Rozalije v grajskem hribu:

"Den 15. April ist der Grundstein der kurch der hl. Rosalia Jung. Patronin wider die leidige Sucht der pestilenz, durch ihre hochfürst gd. Ferdinand, Bischof von Laybach, Coad. von Prag, bei einer vortrefflich Musik der Herren Academici Philo Harmonicorum undter dem Trompeten und Pau-

ken-Schall, im Beyseyn einer Volkhreichen hohen und niederen Standesgemeinde geleget".¹⁵

Leta 1712 so denimo proslavili kronanje Karla VI. za cesarja v Frankfurtu. Če je podatkov o nastopih Academiae philharmonicorum relativno dovolj, pa praktično ne vemo ničesar o glasbi, ki so jo izvajali. Kaj so na svojih nastopih igrali, ostaja nerešena uganka, zato je vsako ugibanje jalovo početje. Tudi o sestavi ansamblov so viri zelo skromni. Kadar je bilo glasbenikov veliko, je to kronist posebej povedal. Gre za slovesnosti leta 1707 in 1708, ko se je zbralo po 60 oz. 50 glasbenikov. Viri omenjajo, da so zvene "trobente in pavke", Jurij Žiga Pogačnik omenja v svoji odi o regati na Ljubljani "violine, lutnje, flavte, rogove, trobente in bobne". Per analogiam bi lahko sklepali, da so pač poznali podobne sestave, kakor so bili v tem času povsod po Evropi običajni in so jih pač prilagajali svojim možnostim in potrebam.

Več bi nam lahko povedale partiture del, ki jih omenjajo viri. To so originalne skladbe domačih avtorjev Johanna Bertholda Höfferja, Johanna Gasparja Gošla, Janeza Jurija Hočevarja ali Mihaela Omerze. Toda žal se njihova dela niso ohranila. Tako smo navezani pač na navedbe nastopov in omembe posameznih instrumentov.

Pomemben vir za spoznavanje dela družbe pa so seveda tudi že omenjeni in citirani LEGES - Zakoni. Če 1. člen opredeljuje namene in cilje družbe, pa 2. člen govori o članstvu. Tu beremo, da "so akademijo sestavljali samo glasbeni strokovnjaki, da pa je bilo vendar sklenjeno, da je prihodnje mogoče pridružiti tudi druge, in sicer ljubitelje glasbe, ker je tudi te mogoče zajeti pod splošno oznako filharmoniki. Vendar naj dejanskih akademikov ne bo nikdar več kot 31, razen če so ravnatelj in člani načelstva soglasno za to, da se njihovo število poveča."

Ta člen je zanimiv, saj sproža vrsto vprašanj. Najprej pravi, da so akademijo sestavljali samo glasbeni strokovnjaki. Ali je bil torej Höffer glasbeni strokovnjak? Vemo, da je bil dober instrumentalist in očitno tudi dober skladatelj. Vendar glasba ni bila njegov osnovni poklic. Toda čeprav se z glasbo ni poklicno ukvarjal, je moral biti glasbeni strokovnjak. Nadalje lahko iz formulacije tega člena ugotavljamo razlikovanje med akademiki in filharmoniki. Akademikov naj bi bilo samo 31, razen v izjemnih primerih. Ljubiteljev glasbe pa je bilo lahko očitno več, saj jih je mogoče zajeti pod splošno oznako "filharmoniki". Pri takšnem razlikovanju se znajdemo kar v rahli zadregi, ki jo še poveča 3. člen, ki izrecno zahteva, da je mogoče sprejeti člane samo s soglasnim sklepom ravnatelja in članov načelstva. "Med glasbenimi strokovnjaki

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem., str. 10.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

in nestrokovnjaki pa naj bo ta razloček, da morajo le-ti, namreč nestrokovnjaki, pred sprejemom, spolniti pogoje, ki jih bo vodstvo akademije sklenilo predpisati." Kakšni so bili ti pogoji, ne vemo. Vsekakor pa je šlo za razločevanje med posameznimi člani akademije oz. za določeno diferenciacijo med njimi. Šlo je torej za razločke med strokovnjaki in nestrokovnjaki, med poklicnimi glasbeniki in diletanti in - med akademiki in filharmoniki, bi morda lahko zaključili. V strukturirani družbi, kakršna je bila družba v začetku 18. stoletja, takšno razločevanje ni nenavadno, če ravno gre predvsem za tiste, ki so glasbe večji in one, ki so le diletanti. Druži jih skupni cilj: ljubezen do glasbe in praktično muziciranje. Toda "ustanovni člani" so omejili število akademikov na 31. To je bila očitno tista duhovna in aristokratska elita, ki je po zgledu italijanskih akademij tudi v Ljubljano zanesla njihovega duha in ga uresničila v akademiji filharmonikov. Vsi ostali so jih pri njihovih namenih in ciljih lahko le podpirali. Vodilno in usmerjevalno vlogo so imeli lahko torej le akademiki.

Vsi nadaljnji člani govorijo namreč le še o akademikih. V 4. členu določajo proslavo praznika sv. Cecilije, 5. in 6. člen govorita o žalnih slovesnostih za umrli akademiki, 7. člen o vzdrževanju akademije in zadnji, 8. člen, o akademijem vodstvu in njegovi zamenjavi.

Nič pa ni govora o delu, denimo, vodje orkestra. Tu si morda lahko pomagamo z opredelitvijo njegove vloge v Zedlerjevem Leksikonu iz leta 1732, kjer pravi:

*"Musick-Director, Director Musices, wird gedoppelten Verstande genommen; erstlich für denjenigen, welcher den Aufführung einer Musick, selbige sey nun in Kirchen, Opern, an Fürstlichen Höfen etc. solche anordnet, regieret, und überhaupt das Haupt zu alles, sowol Vocalisten als Instrumentalisten, welche nach jenes Befehl und Tact sich in allem richten müssen, dergleichen da sind der Capell-Meister, Cantores u.d.g. von denen besondere Artickel. Anders ist Musick-Director gemeinlich auch ein Prädikat, welches derjenige ausdrücklich führet, der über alle und jede Musicken in einer gewissen Kirche etc Aussicht hat."*¹⁶

Hofferjeva smrt 15. julija 1718 je močno prizadela dejavnost združenja. Ker je tudi Dolničar - ta vestni kronist ljubljanskega mesta - umrl že leta 1719, so podatki o dejavnosti akademije vedno redkejši. Sporadično zvemo o njenih prireditvah, ki so bile še vedno podobne kot v začetku njenega delovanja. Razni komentarji, ki so nastali na podlagi nekaterih zapisov v zadnjih letih, pa gradijo vse preveč na domnevah in predpostavkah ter na

sklepih, izpeljanih iz nedokazanih trditev in zato ne morejo dati točne podobe o delu združenja.

Vsekakor je delo ljubljanske Academiae philharmonicorum v svojem času pomembno obogatilo glasbeno življenje Ljubljane. Predvsem ga je postavilo na nove temelje. Glasba je postala del ukvarjanja aristokracije. To je tudi v Ljubljani dvignilo njen ugled in mesto. Obenem je pobudilo ustvarjalno delo, kot nam kažejo nekateri viri. Med njimi je bilo posebej pomembno Höfferjevo skladateljsko delo. Viri govorijo o štirih njegovih oratorijih iz let 1715-1716. Höffer je bil "virtuozen diletant", kot ga opisuje Carl Seyfried Perizhofer.¹⁷ Njegovi štirje oratoriji, ki jih poznamo samo po imenu (verjetno pa niso bili edino njegovo skladateljsko delo) in se niso ohranili so: *Magdalenae conversio* - oratorium musicis adaptatum concentibus - "ein schönes Oratorium von trefflichen Musik"; dalje *Mors et vita melodramaticale oratorium*, tretji je *Patientia victrix in Amico Job* ter zadnji *Lilicon*. Dolničarjeva poročila jih pohvalno omenjajo. Ohranil se je le sinopsis za enega od njih.

Poleg Höfferja se v ta skladateljski krog uvrščajo vsaj še Gošl, Hočevar in Omerza, avtor petih - prav tako izgubljenih - oratorijev. Številnost oratorijskih del v tem času je gotovo imela svoj vzrok in pomen. Oratorij kot glasbena zvrst je doživljal zlasti v 17. stoletju razcvet v Italiji pa tudi drugod po Evropi, bil je sicer manj razkošen kot opera, pa zato morda še bolj slavnosten. V njem so se družile vse tiste pomembne lastnosti, ki so jih gojile akademije, tako da so oratoriji deloma lahko bili njihov najvišji ideal. S svojo duhovno vsebino, vzvišenimi idejami, pa obenem glasbeno bogati, so izpolnjevali pomembno funkcijo v družabnem življenju. Ljubljanski akademiki so morali poznati sijajni razvoj oratorija v Italiji v 17. stoletju. Kako sijajen je bil razvoj te glasbene zvrsti še v 18. stoletju, pa kažejo med drugimi znameniti oratoriji Georga Friedricha Händla, ki so sicer nastali kasneje kot oratorijska dela naših skladateljev iz kroga akademije filharmonikov.

Academia philharmonicorum je nastopala na družabnem, reprezentativnem in na cerkvenem področju. Svoje delovno področje in namen svojega dela je opredelila z "LEGES" - Zakoni. Teh so se v glavnem ves čas tudi držali. V posameznih obdobjih je prevladalo eno, drugič spet drugo področje. Na vseh pa je bilo čutiti vpliv Academiae.

Glasbeno življenje v Ljubljani so pred ustanovitvijo akademije gojile razne plemiške in stolna kapela, nekaj časa tudi mestni in deželni muziki.

Glasbene kapele so imele v manjšem obsegu tudi druge ljubljanske cerkve. Jezuitski kolegij pa je bil s svojo glasbeno dejavnostjo v mestu prav

¹⁶ Zedler str. 1487.

¹⁷ Navaja tudi Cvetko, str. 152 f.

tako eden izmed pomembnih dejavnikov glasbenega življenja. Vsaka izmed omenjenih kapel pa je bila v svoji dejavnosti vendarle omejena, čeprav so se morda v praksi ob posameznih priložnostih združevale, kar se je dogajalo v času obstoja akademije, ki je nastopala ne samo kot vodilni, ampak tudi kot združevalni dejavnik glasbenega življenja v Ljubljani. Drugače bi si težko predstavljali nastop petdeset ali šestdeset glasbenikov ob posameznih posebno svečanih slavnostih, kot beremo v virih.

Ljubljanska Academia philharmonicorum je nastala kot odmev italijanskih akademij. Nastala je v času, ko so akademije začele nastajati tudi drugod, zlasti na severu Evrope, v Nemčiji. V svojem času pa je bila na tem geografskem prostoru in daleč naokrog vendar prva. Njeni nosilci so bili tudi v Ljubljani "izbrana manjšina", ki je hotela stanu in času primerno postati nosilec določene kulture, zlasti na področju znanosti in umetnosti. Verjela je, da nadaljuje tradicijo iz svoje klasične vzgoje in tradicijo stare rimske Emone kot veznega člana do rimskih spomenikov in umetnosti sploh. Tu je bila bolj kot ostalo pomembna nova miselnost, ki so jo akademiki lahko medsebojno gojili. Bili so - tako kot povsod - združenje enako mislečih, ambicioznih in sposobnih patricijev, ki so s svojim zgledom vplivali na ostale, jih pritegnili, kolikor je bilo potrebno za uresničenje zastavljenih ciljev. Njihova naloga je bila zlasti "*exercitium interparietes*", muziciranje za izbrani krog (zato tudi tako malo podatkov!) in šele v drugi vrsti "actus publici". Ko so ustanovitelji akademije in njeni nosilci pomrli, je bilo konec tudi njenega duha in dela. Z njimi se je iztekel tudi njen čas.

Academia philharmonicorum v Ljubljani je tako značilen predstavnik svojega časa. Napajala se je ob idejah iz sosednje Italije, jih prenesla in umestila v deloma soroden prostor, ki je imel v določenem zgodovinskem trenutku to ugodnost, da so bile okoliščine naklonjene ideji, njeni nosilci pa dovolj vztrajni in sposobni. Ustanovili so glasbeno združenje, prvo svoje vrste v Srednji Evropi (in tudi edino) ter s tem zapolnili vrzel v organiziranem glasbenem življenju Ljubljane. Čas sam je drugod že ponujal drugačne rešitve in nove oblike glasbenega dela, ki so preraščale pomen starih akademij in na novo oblikovale glasbeno ponudbo.

Vse to seveda ne zmanjšuje njenega pomena in njene vloge, ki jo je odigrala v ljubljanskem glasbenem življenju in v Ljubljani, prek katere pa ni segla. Z njo se je Ljubljana uvrstila med tista

mesta, kjer je imela glasba pomembno mesto v javnem življenju. Tudi ko nosilec akademije ni bilo več, je spomin nanjo moral živeti. Brez njene zglede namreč leta 1794 ne bi mogla nastati Filharmonična družba, prav tako eno prvih podobnih združenj v tem delu Evrope. Obe stvari sta skladno s svojim časom - Ljubljani vtisnili pečat glasbenega mesta in ustvarili tisto tradicijo, na katero smo še danes upravičeno ponosni.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Philharmonische Gesellschaft in Ljubljana

Die Academia philharmonicorum aus dem Jahr 1701 war die älteste Musikvereinigung in Alt-Österreich und in Mitteleuropa überhaupt. Über ihre Musikarbeit und ihr Wirken in der Stadt Ljubljana wissen wir vor allem aus den Chroniken von J. G. Dolničar (Thalnitscher). Sie ist unter italienischen Einflüssen entstanden und war besonders in den ersten Dezennien des 18. Jahrhunderts sehr aktiv und erfolgreich. Aus ihren LEGES entnehmen wir, was ihre Hauptaufgabe war: die Pflege und die Verbreitung der Musik. Es ging ums Musizieren im engeren und auch breiteren Kreise, weltliche und kirchliche Feiern waren mit Musik zu begleiten. Ihr Spiritus agens war Johann Berthold Höffer, Krainer Patrizier und erster Direktor der Vereinigung. Er war Jurist und Musiker, Komponist von mindestens vier Oratorien, die aber nicht erhalten sind. Bis zu seinem Tode im Jahr 1718 war er die Seele des gesamten musikalischen Geschehens. Obwohl die Tätigkeit nach seinem Tode nachließ, berichten einige Quellen doch noch über ihr Wirken im damaligen Ljubljana. Mit dem Tod der Begründer der Akademie hatten sich auch die Zeiten verändert und forderten andere Formen der Musikveranstaltungen. So ist dann - im Jahre 1794 - die Philharmonische Gesellschaft entstanden, die als Nachfolgerin der Academia philharmonicorum zu betrachten ist.